

Musik og karakter

af Boethius

Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius (ca.480-524/25) var en af de mest indflydelsesrige musikteoretikere i middelalderen. Han blev romersk konsul i 510, derefter rådgiver for goterkongen Theoderic og siden henrettet for forræderi. Hans tekst om musik behandler emnet som et stort set matematisk og teoretisk emne, i Platons stil. Bogen blev den mest brugte grundbog i middelalderen, og anvendtes i denne rolle i Oxford så sent som i 1600-tallet. Et uheldigt resultat heraf var, at megen musikvidenskab afgrænsede sig fra den klingende musik i en noget indtørret interesse for intervaller og proportioner. På den anden side befordrede den en seriøs interesse for musik som træning for sjælen, samt for verdens harmoni ("Sfærernes Musik").

1. Om hvorledes musikken er naturligt i samklang med os og hvordan den kan forædle eller undergrave vores karakter.

Evnen til at opfatte gennem sanserne er så uvilkårligt og naturligt til stede i visse levende væsner, at man ikke kan forestille sig et dyr uden disse sanser. Kendskab til og klar forståelse af selve disse sanser kan imidlertid ikke så nemt opnås, selv ved fornuftens granskning. Det er åbenbart, at vi bruger vore sanser til at opfatte sanselige ting. Men hvad er den egentlige natur af disse sanser, som vi udfører vore handlinger ved? Og hvad er de egentlige egenskaber ved disse sansede genstande? Svarene herpå er ikke indlysende; og de kan ikke klargøres for nogen, om ikke betragtningen af disse ting styres af en omfattende undersøgelse af virkeligheden i sin helhed.

Således har alle dødelige synsevnen; men hvorvidt vi ser ved hjælp af billeder, der rammer øjet, eller stråler, der sendes fra øjet til den sete genstand, dette er de lærde i tvivl om, og det skønt den almindelige mand ikke kender denne tvivl. Ligeledes kan enhver, der ser en trekant eller et kvadrat, nemt identificere den ved hjælp af synet. Hvad er imidlertid trekantens eller kvadratets essens? Dette må han lære af en matematiker.

Tilsvarende gælder for de andre sanser, især den høremæssige. For høresansen kan opfatte lyde på en måde, så at den ikke blot vurderer dem og identificerer deres forskelligheder, men også har nydelse af dem, hvis de er i form af søde og velordnede tonearter, hvorimod den finder ubehag, hvis lydene er uordnede og usammenhængende. Det følger heraf, at eftersom der er fire matematiske discipliner (Quadrivivium: aritmetik, geometri, musik og astronomi. O.A.), så beskæftiger de tre af dem sig med undersøgelse af sandheden, mens musikken er forbundet ikke blot med spekulation, men også med moral. For intet er mere i overensstemmelse med den menneskelige natur end at lade sig glæde af sødt klingende tonearter og genere af det modsatte; og denne følelsesmæssige kvalitet er ikke begrænset til visse professioner eller aldersgrupper, men er fælles for alle. Også alle spædbørn, ynglinge og gamle folk er ved naturlig disposition så meget i overensstemmelse med de musikalske tonearter, at der ingen alder er, som ikke glædes ved sødmefuld sang. Således kan vi begynde at forstå og anerkende Platons doktrin, som siger, at universets sjæl er samlet i en musikalsk klang. For når vi sammenligner det, som er harmonisk og velafstemt i vort eget væsen med det, som er harmonisk og velafstemt i klang - så erkender vi, at vi selv er samlet og formet i overensstemmelse med dette princip om enshed. Enshed er nemlig behagelig, mens uenshed er ubehagelig og byder en imod.

Ud fra det samme princip optræder også de radikale ændringer i ens egen karakter. Et letfærdigt sind glædes ved de mere letfærdige tonearter og røres ofte ved at lytte til dem. På den anden side finder

et mere voldsomt sind glæde i mere energiske tonearter eller bliver ophidset, når det hører dem. Det er grunden til, at tonearterne i sin tid blev opkaldt efter forskellige folk, som f. eks. den lydiske eller den frygiske toneart, for disse tonearter benævnedes efter de folk, som fandt behag i dem. Et folk vil finde behag i en toneart, der ligner dets karakter, og således kan et følsomt folk ikke forenes ved eller finde glæde i en streng toneart, eller et hårdt folk i en følsom toneart. Men, som det er blevet sagt: enshed og overensstemmelse skaber kærlighed og glæde. Derfor mente Platon, at vi skulle være yderst varsomme i disse sager, for at der ikke skulle forekomme en eller anden ændring i den musik som er i overensstemmelse med den gode moral. Han sagde også, at moralen i et samfund ikke kan ødelægges mere, end hvis den betænksomme og enkle musik gradvis fordærves. For sindet hos de mennesker, der lytter til den fordærvede musik, underkaster sig den først, ændrer så lidt efter lidt karakter og beholder til sidst ingen spor af retfærdighed eller ærlighed. Dette vil ske, hvis de letfærdige tonearter bringer noget utugtigt ind i menneskers sind, eller de mere voldsomme tonearter noget krigerisk eller vildt.

Der er nemlig ingen bedre vej til at lære sindet noget end gennem øret. Derfor kan der ikke herske tvivl om, at når rytmer og tonearter kommer ind i sindet ad denne vej, så påvirker de og danner sindet efter deres egen karakter.

Dette faktum ses hos diverse folk. De folk, som har en mere voldsom natur, fryder sig i f.eks. Thrakernes hårdere tonearter hvorimod blidere folk glæder sig ved mere afdæmpede tonearter (selvom disse nuomstunder næsten aldrig findes). Faktisk er i dag den menneskelige race både letfærdig og blødsøden, og lader sig derfor kun underholde på teatraliske og bildende måder. Musik var vis og enkel, da den blev fremført på enkle instrumenter, men efter at være blevet fremført på mange måder og med mange ændringer, har den mistet karakteren af værdighed og dyd, er faldet i synd og unåde og bevarer næsten intet af sin tidligere pragt. Derfor foreskrev Platon, at drenge ikke måtte øves i alle tonearter, men kun i de djærve og simple. Endvidere skal det især erindres, at ændres en melodi eller toneart, om det så er kun i allermindste mål, så bemærkes den nye ændring ikke i begyndelsen, men efter en tid vil den medføre en stor forskel og gennem øret synke ind i selve sjælen. Platon mente derfor, at det påhviler staten at se til, at der kun komponeres musik af den højeste moralske karakter og visdom, og at den bør være beskeden, enkel og mandig, snarere end kvindagtig, voldsom eller vægelsindet.

De tre musikarter:

2. Om eksistensen af tre slags musik, samt vedrørende musikkens magt.

Når man diskuterer musik, bør man tydeligvis begynde med at overveje, hvilke typer musik, der omfattes af dette studium. Der er nemlig tre slags musik. Den første er universets musik, *musica mundana*; den anden, den menneskelige eksistens' musik, *musica humana*; den tredje er den, som skabes af forskellige instrumenter som kithara eller tibia eller andre, som frembringer melodier. Den første art, nemlig universets musik, kan bedst observeres på selve himlen, elementernes struktur, eller årstidernes vekslens. Hvordan kan det mon være muligt, at en så hurtig maskine som den himmelske kan bevæge sig lydløst på sin bane? For skønt vi ikke selv opfatter nogen lyd - og der er i sandhed mange grunde til dette fænomen - så er det ikke desto mindre umuligt, at en så hurtig bevægelse ikke skulle frembringe nogen lyd overhovedet. Dette især da stjernernes baner jo er samlet i en harmoni, hvor der intet findes, som kan tænkes mere perfekt struktureret eller mere perfekt forenet end netop denne. Nogle stjerner svæver jo højere, andre lavere, og de bevæger sig alle med en lige mængde energi, så at deres baners faste orden regnes ud fra deres forskelligheder. Således må der være en eller anden bestemt musikalsk orden i denne himmelske bevægelse. Desuden: Hvis en bestemt harmoni ikke forener forskellighederne og de modsatrettede bevægelser i de fire elementer, hvordan vil det så være muligt at samle dem i een korporlig maskine? Men al denne forskellighed frembringer jo netop variation i både årstider og frugter, så at året til allersidst udgør en sammenhængende enhed. Dersom man nu forestillede sig at fjerne en af disse variationsskabende ting, så ville resten synes at falde fra hinanden og miste deres "konsonans". Endvidere: ligesom man ikke stemmer de laveste strenge for dybt, for at de ikke skal komme ned, hvor øret ikke kan opfatte deres toner, og de øverste ikke for højt, for at de ikke skal springe under den ekstreme belastning, men hellere stemmer alle strenge harmonisk og i indbyrdes overensstemmelse, så ser vi i universets musik, at intet kan være overdrevet; for i så fald ville det ødelægge noget andet. Alt bærer sin egen frugt eller hjælper andre ting til at sætte deres. Hvad vinteren holder tilbage, slipper foråret løs, sommeren giver det varme og efteråret modner det, og således sætter hver årstid enten sin egen frugt, eller hjælper andre til at frembringe deres. (Men dette bør vi diskutere nærmere sidenhen.)

Nu er det sådan, at man bedst forstår den menneskelige eksistens' musik ved at studere sig selv. For hvad andet end en særlig harmoni forener fornuftens ulegemlige eksistens med legemet (man kunne næsten tale om en omhyggelig stemning af høje og dybe toner, så at de frembringer een samstemmighed)?

Hvad forener menneskets sjæl, som ifølge Aristoteles er sammensat af en rationel og en irrationel del? På hvilken måde forholder de enkelte elementer i menneskets krop sig til hinanden og hvad holder orden på de forskellige dele af legemet? (Men også dette vil blive diskuteret senere.)

Endelig er den tredje type musik den, der siges at befinde sig i diverse instrumenter. Den vigtigste faktor i denne musik er enten spænding som på strengeinstrumenter, eller åndedræt som på en tibia og de instrumenter, som styres af vand (orgler O.A.) eller en art slag, som på de instrumenter, der er lavet af konkav messing, som man så slår på og derved frembringer forskellige toner.

De tre slags musikere.

3. Hvad en musiker er.

Enhver kunst og teoretisk forståelse bør naturligvis vurderes højere og mere ædelt end den kunst, som blot udøves ved hånden som en håndværkers arbejde. For det er meget bedre og mere ædelt at vide, hvad en anden bør gøre eller gør, end at gøre noget, som en anden ved mere om. Den rene fysiske kunnen er nemlig kun en slave, mens fornuften regerer alt som en fyrste. Og medmindre

hånden er underlagt fornuftens herredømme, så er dens arbejde forgæves. Ja, hvor meget ædlere er studiet af musik som en rationel videnskab ikke end den blotte arbejdsmæssige frembringelse af musik. Det er ædlere i samme grad, som sjælen er ædlere end legemet. For den, der er uden teoretisk kundskab, tilbringer sit liv i slaveri. Ja, forstanden både hersker og fører naturligt til den rette handling, for hvis ikke det er forstandens ordrer, der adlydes, så vil handlingen, uden fornuft som den er, være meningsløs.

Således kan vi se, at rationel tænkning ikke bygger på arbejde, hvorimod håndens arbejde ikke gør andet, hvis ikke det styres af fornuften. Forstandens store betydning og virkning ses af det faktum, at de såkaldte håndens arbejdere benævnes ud fra deres værktøj snarere end deres fag. Thi en kitharist benævnes efter sin kithara, aulospilleren ud fra sin tibia og de andre instrumentalister ud fra deres instrument. Men den, som har lært musik ved fornuftens brug - ikke ved arbejdsomt slaveri, men ved forstandens magt - han kaldes musiker.

Dette kan også ses ved opførelsen af monumenter eller for dens sags skyld krigsførelse (omend med andre navne); for monumenter får navnene på dem, på hvis autoritet og planlægning de blev bygget, indskrevet på sig, og militære triumfer mindes på samme vis. Men de, som udførte arbejdet med monumenterne eller krigene, mindes eller nævnes aldrig.

Således er der tre slags mennesker, der har forbindelse til musikken. Den første slags spiller på instrumenter, den anden komponerer melodier og den sidste bedømmer og vurderer den instrumentale udførelse og de komponerede melodier. Den type, der begraver sig i det instrumentale, er afskåret fra sand musikalsk kundskab. Eksempler på sådanne er kithara-spillere og organister og andre instrumentalister; de vier nemlig hele deres liv til at demonstrere deres dygtighed på deres instrument og således opfører de sig som slaver (som tidligere påvist), idet de uden teoretisk forståelse aldeles savner tankevirksomhed.

Den anden slags er komponisternes og digternes type. Denne klasse komponerer imidlertid sange og melodier, mindre ved forstand og fornuft end ved naturlig evne, og er derved også adskilt fra selve musikken.

Den tredje type består af dem, som har lært sig at vurdere teoretisk, således at de kan bedømme rytmer og melodier og sange som helheder. Og denne type kan, fordi den har viet sig helt til fornuft og kundskab, rettelig betegnes som musisk. Og den mand er i sandhed musiker, som har evnen til at bedømme både rytmer og tonearter (såvel som de forskellige arter af sange og kombinationer af dem) samt digternes sange, og i virkeligheden alle de ting, som jeg efterfølgende vil forklare ; og disse ting er baseret på den særlige kundskab og tænkemåde, som passer til musik.

Oversat efter Joscelyn Godwin: »Music, Mysticism and Magic - A Sourcebook«. London og New York 1987.